

Apuntamentos de

Lingua Galega

As relacións

semánticas

1. INTRODUCCIÓN.

“Sentidiño” é a palabra galega do ano 2019 elixida a través dunha votación pública no **Portal das Palabras**, a web de divulgación do léxico galego da RAG. Definido como a “facultade de entender unha cousa, ou como órgano receptor das impresións externas, a institución académica define o seu diminuto como o “sentido común”, o antídoto eficaz para moitas das preocupacións sociais.

A SEMÁNTICA é a **disciplina lingüística que se encarga do estudo do significado das palabras, en por si e en combinación con outras.**

2. O SIGNIFICADO.

O SIGNIFICADO é o **concepto ou idea mental dunha cousa e prodúcese cando 2 individuos, como mínimo, se comunican entre si mediante SIGNOS LINGÜÍSTICOS**, para retransmitir pensamentos, sentimentos, etc.

Saussure define o SIGNO LINGÜÍSTICO como unha **relación recíproca entre o concepto (significado) e unha imaxe acústica (significante)**. Esta realidade **caracterízase pola arbitrariedade** (xa que a unión entre o significado e significante é produto dunha convención social), **a linealidade e a inmutabilidade** (porque o falante non pode modificar voluntariamente a asociación entre significado e significante).

Anos máis tarde, outro lingüista, **Stephen Ullman**, engade outro elemento ao “significado” e o “significante”: **o referente**, entendendo que **o significado é a información que o nome transmite, o significante a configuración fonética da palabra** (a palabra en si”) **e o referente aquilo do que se fala.**

3. DENOTACIÓN E CONNOTACIÓN.

Distinguimos **dous tipos de significado**:

👉 **SIGNIFICADO DENOTATIVO**: significado obxectivo, básico das palabras, o que nos remite ás cousas que nomean. Este significado é **descriptivo e xeral**, e aparece recollido nos dicionarios. A súa interpretación depende do coñecemento que se teña da lingua e nel predomina a **función referencial** da linguaxe.

Ex.: “noite”: período comprendido que vai desde a posta ata a saída do Sol.

👉 **SIGNIFICADO CONNOTATIVO**: significado subxectivo, baseado nas **asociacións** que entran a formar parte dos signos e que poden proceder de diversos **ámbitos**: cultural, ideolóxico, social, psicolóxico, etc. Fronte ao sentido obxectivo da palabra (significado denotativo), **as ideas que este pode evocar en cada persoa** recibe o nome de significado connotativo, e nel predomina a **función emotiva ou expresiva**.

Ex.: “noite”: medo, tranquilidade, etc.

4. CAMPO SEMÁNTICO.

Entendemos por **CAMPO SEMÁNTICO**, o conxunto de palabras que comparten un **significado en común**, de tal modo que cada unha delas se opón ás demais por determinados trazos. O significado de cada palabra pode analizarse en unidades máis pequenas denominadas **SEMAS**, entendendo por tales cada un dos trazos ou elementos mínimos que configuran o significado dunha palabra. O conxunto de semas chámase **SEMEMA**. Parte deles están presentes noutras palabras, recibindo o sema común o nome de **ARQUISEMEMA**.

Ex. “FLOR”: *parte da planta formada por follas de vivas cores, xeralmente de cheiro agradable, onde están os órganos reprodutores.*

- SEMAS:
 - *parte da planta.*
 - *formada por follas de vivas cores*
 - *xeralmente de cheiro agradable*
 - *onde están os órganos reprodutores*
- SEMEMA: *parte da planta formada por follas de vivas cores, xeralmente de cheiro agradable, onde están os órganos reprodutores*
- ARQUISEMEMA: “planta” (válida para as flores, toxos, cactus, arbustos...)

5. RELACIONES SEMÁNTICAS.

5.1. RELACIONES DE INCOMPATIBILIDADE.

↳ Contrarios:

- **Complementarios:** establécese unha **relación de exclusión**, xa que a **afirmación dun elemento implica a negación do oposto** (ou A ou B).

Ex.: *calar – falar* *vivir – morrer*

- **Graduais:** a este tipo de relacións non lles corresponden propiedades absolutas, senón tamén graduables. **A negación dun elemento non implica a afirmación do outro, xa que entre os dous dáse unha gradación** (A, B ou C).

Ex.: *frío – tépedo – quente.*

- **Inversos:** non supón por si mesma unha relación de oposición. Prodúcese cando **dúas palabras expresan a relación entre dous obxectos, procesos ou persoas**. Son consideradas **relacións de reciprocidade e a existencia dun elemento implica a existencia do outro**. (A -> B)

Ex.: profesora – alumna

vender - mercar

Parónimos:

Palabras que presentan un son semellante pero que posúen diferentes significados. Poden considerarse parónimos todos aqueles pares que se diferencian por **til diacrítico**:

Ex.: cómpre (é necerio) // compre: (vbo comprar)

esterno (óso) // externo (que non está dentro)

5.2. RELACIÓN DE INCLUSIÓN.

Son **relacións entre significados nas cales o significado dun elemento queda incluído no significado do outro**. Hai, pois, unha especie de **relación de xerarquía** entre as palabras que depende da maior ou menor extensión do seu significado. Nesa xerarquía distinguimos 3 elementos.

Hiperónimos:

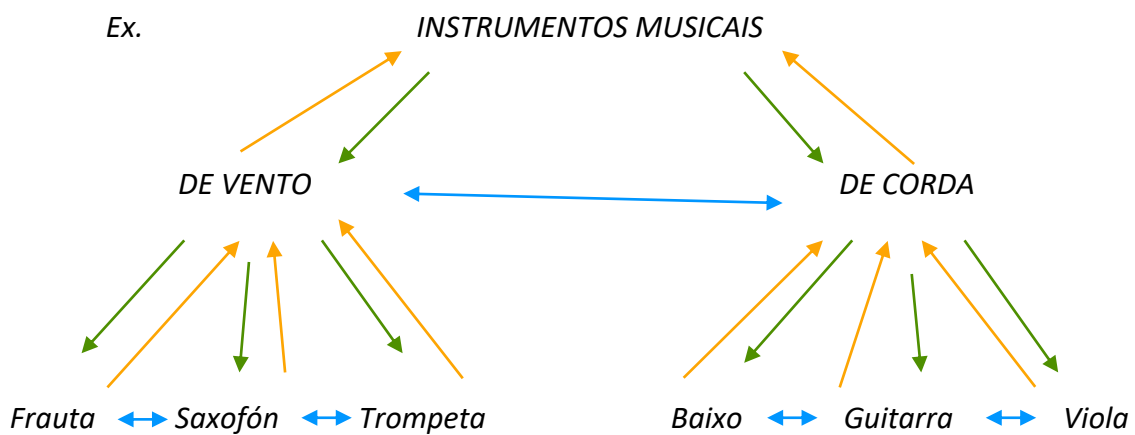
Termos que engloban outros dun nivel significativo menos extenso, é dicir, o elemento principal que engloba outros elementos subordinados (os hipónimos).

↳ Hipónimos:

Termos incluídos dentro doutro de significación máis ampla.

↳ Cohiponimia:

Termos incluídos baixo un hiperónimo que teñen unha amplitude semellante. É a relación establecida entre os hipónimos dun hiperónimo.

- *Instrumentos musicais: hiperónimo de “de vento” e “de corda”.*
- *De vento:*
 - *Hiperónimo de “frauta”, “saxofón”, “trompeta”.*
 - *Hipónimo de “instrumentos musicais”.*
 - *Cohipónimo de “de corda”.*
- *De corda:*
 - *Hiperónimo de “baixo”, “viola”, “guitarra”.*
 - *Hipónimo de “instrumentos musicais”.*
 - *Cohipónimo de “de vento”.*

- *Frauta:*
 - *Hipónimo de “de vento”.*
 - *Cohipónimo de “saxofón, trompeta”.*
- *Saxofón:*
 - *Hipónimo de “de vento”.*
 - *Cohipónimo de “frauta”, trompeta”.*
- *Trompeta:*
 - *Hipónimo de “de vento”.*
 - *Cohipónimo de “frauta, saxofón”.*
- *Baixo:*
 - *Hipónimo de “de corda”.*
 - *Cohipónimo de “guitarra”, “viola”.*
- *Guitarra:*
 - *Hipónimo de “de corda”.*
 - *Cohipónimo de “baixo”, “viola”.*
- *Viola:*
 - *Hipónimo de “de corda”.*
 - *Cohipónimo de “baixo”, “guitarra”.*

Meronymia:

Relación establecida entre lexemas conectados mediante unha relación de cercanía (todo, continente – contido, etc.)

- *Perna – corpo* *teclado – ordenador*

5.3. RELACIÓNS ENTRE SIGNIFICADOS E SIGNIFICANTES.

↳ Sinonimia:

Relación de identidade ou semellanza de significados entre 2 ou máis palabras, de maneira que a **substitución dunha delas por outro no mesmo contexto non altera o contido da mensaxe enviada**. Trátase dun significado ao que lle corresponden varios significados.

Atendendo a isto podemos diferenciar entre:

- **Sinónimos absolutos ou totais:** aqueles que **poden intercambiarse en calquera contexto**.

Ex.: lágrima – bágoa

alfaiate - xastre

- **Sinónimos parciais:** son **máis abundantes e intercambiabes só en determinados contextos**.

Ex.: encher – fartar

derreter – disolver

↳ Polisemia:

Denominamos “polisemia” ao feito de que **un significante posúa varios significados**. Un significado pode adquirir ao longo da historia varios significados. Cando estes conviven sincronicamente, dáse este fenómeno.

Esta propiedade cosntribúe á economía da linguaxe. **Trátase dun proceso que, ás veces, se pode confundir coa homonimia pero**, a diferenza desta, **as palabras proceden dun só étimo latino e entre os significados existe unha relación de semellanza**.

Ex. “Ollo”: vista, pechadura, planta (“ollo de can”), desenganar (“abrir os ollos”).

Homonimia:

Relación establecida entre 2 ou máis palabras que teñen o mesmo **significante** pero **distinto significado**. A diferenza da polisemia é que neste caso se trata de **2 palabras, que proceden de étimos diferentes e que confluíron**, pola evolución lingüística, **nunha única forma. Coinciden, polo tanto, no significante**.

Distinguimos **2 tipos de homonimia**:

- **Homónimas homófonas**: dúas ou máis palabras que se pronuncian igual pero non coinciden graficamente.

Ex.: *rabo* – *ravo*.

- **Homónimas homógrafas**: palabras que se pronuncian e se escriben igual.

Tamén se consideran homógrafas as **palabras que non coinciden na forma fonética e si na forma gráfica** (palabras que se diferencian foneticamente por presentar “e” ou “o” con distinta abertura).

Ex.: “vela” (dun barco) // “vela” (inf. + pron.)

“sobre” (preposición) // “sobre” (bolsa de papel usada para envíos).

6. O CAMBIO DE SIGNIFICADO.

As linguas **evolucionan co paso do tempo**. Desde o punto de vista léxico, **aparecen novas palabras e outras caen en desuso**; as palabras que permanecen poden perder algún significado e outras poden recibir novos usos significativos.

Ademais, existen outros fenómenos que fan xurdir novos significados no léxico existente nunha lingua: o tabú, o eufemismo e o disfemismo.

6.1. O TABÚ.

Palabra de orixe indonesia que **significa “prohibido”**. Trátase de **termos evitados polos falantes por designar realidades desagradables ou de carácter sagrado**, e o seu uso está **condicionado polos valores culturais**. Son **palabras** consideradas **vulgares**.

Ex.: cu, cagar, mexar, cego, morte, vello.

6.2. O EUFEMISMO.

Uso de **palabras consideradas decorosas e que se empregan para evitar as palabras tabú**. O seu uso **responde a máximas de cortesía**, e poden producirse **por** diferentes motivos, como o **ennoblecemento da realidade** (“profesional de partos” no canto de “comadroa”), para amosar **respecto polo interlocutor** (“señora” por “muller”), **desexo de atenuar un feito penoso** (“discapacitado” por cego), ou por tratarse de **tabús sociais** (“embriagado” por “coxo”).

Ex.: nádegas, ir ao baño, miccionar, discapacitado, defunción, persoa de avanzada idade.

6.3. O DISFEMISMO

Palabra que alude a unha realidade desagradable coa intención de empregala cun **valor aínda máis duro**. Adoita empregarse con **finalidade didáctica** co fin de **enfaticar determinados termos**.

Ex.: “o caldeiro”, “a rateira”, co significado de “cárcere”.